

Piernikarski, Cezar

Cechy dystynktywne modalności

In: *Otázky slovanské syntaxe. IV/2, Sborník sympozia Aktualizační (pragmatické) složky výpovědi v slovanských jazycích, Brno 6.-9. září 1976.* Grepl, Miroslav (editor). Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1980, pp. 17-25

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121613>

Access Date: 20. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

CEZAR PIERNIKARSKI (Warszawa)

CECHY DYSTYNKTYWNE MODALNOŚCI

0. Ze względu na szczupłość miejsca i charakter referatu zostaje pominięta bibliografia dotycząca tego tematu. Przedstawione tu poglądy (jeżeli chodzi o podobieństwa i rozbieżności) zostały ukształtowane pod wpływem prac i referatów dotyczących modalności w językach słowiańskich.

1. Rozwiązanie problemu tzw. „modalności“ utrudnia brak jednoznacznej definicji tego określenia. Ponadto „modalność“ w swej niesprecyzowanej postaci odnosi się: (a) do formy i treści komunikatu, (b) do samej treści komunikatu, (c) do rzeczywistości (denotatu), (d) a w mało precyzyjnych sformułowaniach do samej formy komunikatu.

Podobny brak rozgraniczenia znaczeń dotyczy również takich określeń, jak: komunikat, wypowiedź, zdanie pytajne, oznajmienie... Określenia: „oznajmujący“, „pytający“... niezależnie od tego, że mogą dotyczyć różnych poziomów komunikatu, traktowane są na ogół jako aksjomaty. Ich złożonej struktury semantycznej nie oddają w sposób wyraźny definicje, które są zazwyczaj tautologiczne.

Zakresy pojęć dotyczących trzech zasadniczych odmian modalności, jak i ich poszczególne odmianki często krzyżują się. Definicje oparte na tzw. podziałach formalnych zacierają niekiedy zbieżności i rozbieżności poszczególnych odmian modalności. Dlatego „celowe“ wydaje się definiowanie różnych jej odmian w oparciu o semantyczne cechy dystyntywne.

2. W celu uniknięcia nieporozumień wprowadzamy szereg ustaleń terminologicznych. Poniżej podajemy cztery zasadnicze poziomy komunikatu, które rozpadają się na szereg podpoziomów istotnych przy badaniu różnych dziedzin języka. Dla naszych celów nie jest konieczne wprowadzenie dodatkowych rozgraniczeń, tym bardziej że w referacie tym zajmujemy się przede wszystkim treścią komunikatu i jej denotatem.

A. Forma komunikatu rozpada się na dwa poziomy:

(1) Postać fizyczna komunikatu postrzegalna zmysłowo, tzn. ciąg foniczny (lub jego graficzny zapis) — segmentacja tego ciągu na podstawie cech fizycznych¹ (sylaby, pauzy, intonacja).

¹ W odniesieniu do poziomu (1) tylko z dużymi oporami można używać takich określeń, jak: zdanie, wypowiedź, wyraz, morfem — i w zasadzie tylko w wypadkach, w których segmenty te pokrywają się z segmentacją poziomu (2). Analiza dystrybucyjna tylko

(2) Postać mentalna fizycznej postaci komunikatu, tzn. odbicie fizycznej postaci komunikatu w umyśle użytkowników języka i jej strukturalizacja, w wyniku której otrzymujemy segmentację nie pokrywającą się w pełni z segmentacją (1) lecz zależną od formalnego systemu wewnętrznego (głębokiej struktury formalnej) danego języka. Na tym poziomie wyodrębnia się jednostki słownikowe z ich właściwościami formalnymi, tzw. morfemy gramatyczne będące wykładnikami relacji syntaktycznych i referencjalnych (numerus, tempus). Na tym poziomie można wyodrębnić takie jednostki, jak: <komunikat>, <zdanie>, <predykat>, <obiekt predykowany>,² intonacja oznajmująca, pytająca...³

B. Znaczenie komunikatu również dzielimy na dwa poziomy:

(3) Postać informatywna komunikatu — treść komunikatu, treść wypowiedzi, treść zdania... lub w skrócie ,komunikat', ,wypowiedź', ,zdanie', ,predykat', ,obiekt predykowany', ,akcja', ,zdarzenie'...

(4) Postać realna treści komunikatu = denotat, rzeczywistość, >zdarzenie<, >akcja<, >obiekt predykowany<, >agens<...

W niniejszym referacie nie zajmujemy się poziomem (1), więc zamiast określeń <komunikat>, <wypowiedź>... możemy używać określenia kompleksowego „forma komunikatu“, „forma wypowiedzi“. Wprawdzie w szeregu wypadków można używać kompleksowych i zarazem skrótowych określeń typu, że forma komunikatu odnosi się do znaczenia komunikatu, jednak przy omawianiu modalności i szeregu zagadnień z nią związanych konieczne jest rozróżnienie poziomów (3) i (4), tzn. treści komunikatu od jego denotatu.

3. W badaniach nad modalnością istnieje dość rozpowszechniony pogląd, że treść każdej wypowiedzi (zdaniowej) jest modalna, tzn. że w treści każdej wypowiedzi jest zawarte stanowisko NK⁴ wobec tej treści lub wobec rzeczywistości, do której ta treść się odnosi. Jaka jest w tym wypadku rola NK? Czy zachowuje on pełną swobodę wyboru jednej z czterech postaw modalnych (,oznajmienia', ,pytania', ,rozkazu' i ,życzenia')? Czy odpowiednio postawy modalne są determinowane określoną sytuacją, która jest przedmiotem treści komunikatu?

Przedstawmy sobie taką sytuację: NK i AK mokną na deszczu. NK nadaje ,K':

- (a) ,*deszcz nie pada.*'
- (b1) ,*niech pada deszcz!*'
- (b2) ,*niech nie pada deszcz!*'
- (c1) ,*oby padał deszcz!*'
- (c2) ,*oby nie padał deszcz!*'
- (d) ,*czy pada deszcz?*'

W wypadku (a) AK traktuje to jak treść fałszywą (niezgodną z denotatem),

pozornie przeprowadzona jest na poziomie (1), dlatego że w pewnym stopniu wykorzystuje dane uzyskane na poziomie (2). Nie mniej na poziomie (1) opierając się na kryteriach czysto fizycznych (potencjalnych pauzach) można wyodrębnić słowoformy, które automatycznie przenoszone są do poziomu (2), co z kolei wypacza wewnętrzną strukturę formalną.

² Cudzysłowy odnoszące się do poszczególnych poziomów są pomijane, jeżeli dane określenie jednoznacznie odnosi się do danego poziomu, np. denotat (4), intonacja pytająca (2).

³ Na poziomie (1) podaje się fizyczne właściwości intonacji, na poziomie (3) takie określenia jak ,oznajmienie', ,pytanie' charakteryzują typy treściowe wypowiedzi.

⁴ Objaśnienia używanych skrótów na końcu referatu.

ewentualnie jako niedokończony ,K' (np. *gdzie nie pada deszcz?*⁴). Wypowiedzi (b1) i (c1) — jako dewiacyjne w danej sytuacji lub jako optywno-kontynuatywne — *oby deszcz dalej padał!* — w obydwu wypadkach. Analogicznie (b2) i (c2) mogą być traktowane jako optywno-prohibicyjne.

Sytuacja determinuje użycie przez NK jednej z czterech form K, którym odpowiadają określone treści. W wypadku wypowiedzi optywnych i/lub apelatywnych sytuacja komunikatywna jest określona przez sytuację zewnętrzną (przy afirmatywnych wypowiedziach nieegzystencją zdarzenia) i przez stan wewnątrz NK (zainteresowanie potencjalną realizacją nieistniejącego zdarzenia). Znajomość sytuacji zewnętrznej (przez AK) może mieć wpływ na korektę referencji, jaka zachodzi między formą a treścią K. W omawianym powyżej wypadku formie apelatywnej zostaje przypisana treść optywna.

Podstawą oceny treści K, tzn. jej relacji do denotatu nie jest domniemana postawa NK, lecz 1) wartość znakowa wypowiedzi (zob. § 4), 2) konfrontacja treści K z denotatem.

Same stany wewnętrzne takie, jak: że ktoś przypuszcza, chce, może... wchodzi w swoisty sposób w skład denotatu, ponieważ z jednej strony odnoszą się do wewnętrznych stanów NK lub >subiektu<, z drugiej jednak strony podstawową ich funkcją jest „zakłócanie“ bezpośredniości referencji treści komunikatu do denotatu danej poprzez system znakowy danego języka.

Modalnością można określić wszelkie subiektywne zakłócenie (ewentualnie wzmocnienie⁵) bezpośredniości referencji, jaka zachodzi między treścią wypowiedzi a jej denotatem.

Emocjonalność, która wyraża stosunek uczuciowy NK lub subiektu do denotatu, do którego odnosi się treść wypowiedzi (*dobrze, że przyszedłeś; źle, że go nie ma*), nie „zakłóca“ referencjalności ,K'. Również negacja, a tym bardziej afirmacja nie zakłóca bezpośredniości referencjalności ,K'.

4. Do adekwatnego rozpatrywania problemu modalności konieczne jest wprowadzenie pojęcia komunikat podstawowy (KP). Chodzi tu o czystą niczym nie zakłóconą referencjalność KP zachodzącą między formą komunikatu a jego znaczeniem opierającą się na funkcji znakowej danego języka naturalnego. Tak pojęta referencjalność nie podlega żadnemu wartościowaniu, ponieważ dotyczy wyłącznie inwentarza środków formalnych danego języka i odpowiadających im znaczeń, których część może być i jest pozbawiona w językach naturalnych elementu denotacyjnego zachowując jednak swoją treść. Kwestionowanie na tym poziomie abstrakcji tego, że <drzewo> odnosi się do *drzewo*, <rośnię> do *rośnię*, a <krasnołudek> do *krasnołudek* byłoby absurdem, ponieważ podważałoby w ogóle komunikatywną funkcję języka. Zupełnie inny problem czy konotowane przez odpowiednie formy treści mają swoje denotaty. W każdym razie treść wyrazu *krasnołudek* nie podlega dyskusji, gdyby wyraz ten nie miał treści, nie moglibyśmy ustalić, czy ma on swój denotat.

Trzeba przyjąć, że takie wypowiedzi, jak:

- (a) *Wojtek napisze list.*⁴
- (b) *(Wojtku), napisz list!*⁴

⁴ Za „wzmocnienie“ referencjalności ,K' można uważać takie treści jak: *na pewno*, *twierdzą*, *że...*

(c) *,żeby Wojtek napisał list!'*

(d) *,chyba Wojtek napisze list.'*

mają wspólny ,KP' = ,pisanie listu przez Wojtka'. Różnica między (a) i (d) z jednej strony oraz między (b) i (c) z drugiej strony, polega na tym, że w pierwszym wypadku zakłada się egzystencję zdarzenia, do którego odnosi się treść komunikatu, w drugim natomiast zakłada się nieegzystencję zdarzenia przy identycznej referencjalności tych treści.⁶

Do treści KP nie wchodzi te elementy treściowe K, które zakłócają bezpośrednią referencjalność, a więc treści wyrażen typu *chyba, przypuszczam, sądzę...* oraz takie, które eksplicytnie (*chcę, muszę...*) lub implicytnie (np. rozkaz w zdaniach rozkazujących) zakładają nieegzystencję denotatu, do którego odnosi się ,KP'.

W wypowiedzi

(e) *,sądzę, że Wojtek napisał list.'*

zakłada się referencjalność ,KP' podobnie, jak w (d), lecz jest ona zakłócona poprzez stanowisko NK, który nie ma dostatecznych bezpośrednich informacji na temat denotatu ,KP'. Natomiast w treści wypowiedzenia

(f) *,stwierdzam, że Wojtek napisał list.'*

jest zawarta eksplicytnie konstatacja egzystencji denotatu w przeciwieństwie do (a), gdzie chodzi o implicytnie stwierdzenie egzystencji denotatu.

5. KP oparte na funkcji znakowej języka są wielkościami abstrakcyjnymi i nie podlegają żadnemu wartościowaniu. Czy wypowiedzi typu (a), w których bez zakłóceń realizowana jest referencjalność ,KP', można utożsamiać z abstrakcyjną funkcją znakową KP?

Wypowiedzi typu (a) różnią się od analogicznych abstrakcyjnych KP realizacją i aktualizacją funkcji KP oraz implicytnie wyrażoną asercją NK. Czy można je zatem utożsamiać z KP? Istnieje teoretycznie możliwość dwojakiej interpretacji: Pierwsza powołująca się na wyżej wspomniane różnice uniemożliwia stawianie znaku równości między abstrakcyjnymi KP i wypowiedziami typu (a). W drugiej mniej rygorystycznej interpretacji można wskazać na to, że element realizacji, aktualizacji odpowiednich treści na określone sytuacje jest zgodny ze znakową funkcją języka w tego typu wypowiedziach i że sama asercja jeżeli nie pokrywa się z referencjalnością formy znaku, to w każdym razie nie pozostaje z nią w sprzeczności. Tym należy tłumaczyć dwojaką interpretację funkcji tego typu wyrażen. Z jednej strony uznaje się je za modalne, a z drugiej strony traktuje jako amodalne lub nie nacechowane co do modalności. To ostatnie określenie zdaje się uwzględniać tę drugą interpretację.

Wypowiedzi typu

(g) [I], *stwierdzam [II] z całą pewnością, że [III] Wojtek spał'*

oprócz bezpośredniej referencji do denotatu zawartej w segmencie [III] zawierają potrójną asercję wyrażoną eksplicytnie w segmencie [I i II] oraz implicytnie w segmencie [III]. Ten swoisty pleonazm asercyjny (,prawda',

---

⁶ Wypowiedź *krasnoludki piszą listy na korze brzozy ze względu na swoje właściwości formalne i treściowe* zakłada egzystencję odpowiedniego zdarzenia. Jednak w tym wypadku wystarczy wykazać nieegzystencję denotatu obiektu predykowanego, żeby wykazać fałszywość całej treści wypowiedzi.

że ,prawda', że ,prawda', że ,KP' odnosi się do $\langle KP \rangle$ ⁷ nie zakłada jednak abstrakcyjnie pojętej referencjalności znakowej KP. To, że abstrakcyjnie pojęta funkcja znakowa KP zostaje zrealizowana zgodnie z jej wartością, nie oznacza, 1) że wypowiedź, w której została ona zrealizowana, jest prawdziwa, 2) że wypowiedzi typu (g) i typu (a) są realizowane w identycznych sytuacjach komunikacyjnych.

6. Z braku miejsca nie rozpatrujemy bliżej problemu, jakie wypowiedzi podlegają ocenie modalnej. Krótko można stwierdzić, że tylko takie, w których można wyodrębnić obiekt *x*, któremu predykuje się cechę *y*. Warunek ten spełniają również wypowiedzi typu: ,idź!', ,świta.', ,smutno mu.'.

7. Poniżej podajemy (niekompletny) zestaw cech¹ dystynktywnych modalności. W podanych tabelach w następnym paragrafie oprócz znaku „+” i „—” używany jest znak „0”, w wypadku, kiedy dana cecha nie jest ani eksplicytnie, ani implicytnie zawarta w treści wypowiedzi i/lub wykluczona jest przez inną cechę jak np. brak alternacji wyklucza możliwość wyboru alternanta.

I. Egzystencja. W wypowiedzi zakłada się egzystencję lub nieegzystencję denotatu ,KP' (por. § 4).

II. Wprost. Wyrażenie wprost egzystencji lub nieegzystencji denotatu. Wprost ze znakiem „+” dotyczy przykładów (a—g) w § 4, „niewprost” dotyczy przykładów typu

(h) *,gdybym miał czas, napisałbym list.'*

w których egzystencja (afirmatywna lub negatywna) jest wyrażona niewprost, tzn. jako odwrotność stanu faktycznego ze zmianą afirmacji na negację i na odwrot. Odwrotnością wypowiedzi (h) jest w tym wypadku (i):

(i) *,ponieważ nie miałem czasu, nie napisałem listu.'*

III. Afirmacja. Afirmacji (lub negacji) predykatu wypowiedzi ani nie należy mylić z egzystencją (i odpowiednio nieegzystencją), ani z wartościowaniem (prawdziwy — fałszywy, zob. VII).⁸

IV. Alternacja, KP' (,KP lub nie KP'). Skomplikowany układ alternacji i implikacji występuje w ,W' (47—50), zob. tab. 3.

V. Wybór (przez AK lub NK) afirmatywnego lub pozytywnego alternanta.

VI. Implikacja. Przez ,KP¹' oznaczamy akcję implikującą, a przez ,KP²' akcję implikowaną.

VII. Wartościowanie. Wartościowanie dotyczy prawdziwości lub fałszywości ($1 \vee 0$) lub prawdopodobieństwa prawdziwości ($1 \vee 0$) KP. Skomplikowany układ wartościowania mają zdarzenia implikowane (tylko po części oddane jest to w tab. 3).

VIII. Zainteresowanie realizacją nieistniejącej akcji. W rubryce tej zamiast znaku „+” podane jest „kto jest zainteresowany”. W celu oddania dodatkowych różnic między poszczególnymi ,W' wprowadzamy przeciwstawienie: modalność

⁷ Przy negacji: ,Prawda', że ,prawda', że ,prawda', że ,nie KP'.

⁸ We wszystkich przytoczonych przez nas przykładach w § 7. zakłada się egzystencję obiektu predykowanego oznaczonego jako NKP, zob. cecha IX. Nieegzystencja jak również negacja dotyczy samej akcji ewentualnie modalnej treści akcji. Nie rozpatrujemy tu wypowiedzi typu: *nie Jan pisze list, Jan pisze nie list*. Negację i/lub nieegzystencję akcji można traktować globalnie, np. *Jan nie pisze = nie istnieje w danym momencie Jan piszący*.

imperatywna (Mi) — modalność nieimperatywna (M). Nosiciela M oznaczamy jako NM; nosiciel Mi rozpada się na AI oraz PI i dotyczy zazwyczaj dwu osobników. Wyjątek stanowią wypowiedzi typu:

(j) *„(ja) muszę to zrobić!”*

wyrażone w I osobie z intonacją imperatywną i naciskiem na czasownik modalny, w których AI oraz PI odnoszą się do jednego osobnika. Ponadto wyodrębniamy tu NKP oraz NK i AK. NK dotyczy ostatniego NK, tzn. tego, który wygłosił całość danego ‚K‘. AK dotyczy również ostatniego AK, tzn. tego do którego ostatecznie kierowana jest całość wypowiedzi.

IX. Potencjalny realizator nieistniejącej akcji. Tutaj również stosujemy symbole: AI, NM, NKP, NK, AK (jak w VIII).

X. Eksplicytna asercja dotycząca prawdziwości relacji pomiędzy ‚KP‘ i »KP«.

XI. Eksplicytnie stwierdzenie dotyczące egzystencji denotatu, zob. § 4 (f) oraz § 5 (g).

XII. Nakaz (nieodzownie powiązany jest z występowaniem AI—PI).

XIII. Wewnętrzna potrzeba (realizacji nieistniejącej akcji).

XIV. Zamiar (realizacji nieistniejącej akcji). (XIII ≠ XIV).

XV. Debitywność (konieczność realizacji nieistniejącej akcji).

XVI. Posibilitywność (możliwość realizacji nieistniejącej akcji).

XVII. Akcje konkretne (aktualne) ze znakiem „+“ — niekonkretne (habitualne) „—“.

7. Wszystkie poniżej podane przykłady dotyczą treści wypowiedzi. Ze względu na ekonomię miejsca podajemy tylko przykłady z negacją oznaczone liczbami parzystymi. Odpowiednie liczby nieparzyste odnoszą się do przykładów afirmatywnych, które otrzymuje się poprzez usunięcie partykuły „nie“. (W przykładach 43, 45, 47 i 49 należy zamienić formę „czasu“ na „czas“).

2. *Jan nie pisał.*
4. *(Janie) nie pisz!*
6. *Niech Jan nie pisał*
8. *Wojtek nie kazał ci pisać.*
10. *Wojtek polecił, żebyś nie pisał.*
12. *Wojtek nie chce, żebyś pisał!*
14. *Wojtek nie chce, żeby Jan pisał.*
16. *Jan nie chce pisać.*
18. *Jan nie zamierza pisać.*
20. *(Janie) nie musisz pisać!*
22. *Jan nie może pisać!*
24. *Żeby Jan nie pisał!*
26. *Jan nie musi pisać.*
28. *Jan nie może pisać.*
30. *Jan chyba nie pisze.*
32. *Przypuszczam, że Jan nie pisze.*
34. *Sądzę, że Jan nie pisze.*
36. *Na pewno Jan nie pisał.*
38. *Stwierdzam, że Jan nie pisał.*
40. *Czy Jan nie pisał?*
41. *Jan pisał albo nie pisał.*
42. *Jan nie pisał albo pisał.*

44. *Gdyby Jan nie miał czasu, nie pisałby.*
 46. *Ponieważ Jan nie miał czasu, nie pisał.*
 48. *Jeżeli Jan nie ma czasu, nie pisze.*
 50. *Jeśli Jan nie miał czasu, nie pisał.*

8. Ze względów technicznych rezygnujemy z jednej tablicy zbiorczej. W trzech poniżej zamieszczonych tablicach koncentrujemy się na najbardziej dyskusyjnych zagadnieniach ograniczając się tylko do wyboru niektórych spośród nasuwających się wniosków. Chodzi nam przede wszystkim o wykazanie, że podziały oparte na kryteriach formalnych nie uwzględniają w dostatecznym stopniu zbieżności i rozbieżności semantycznych poszczególnych konstrukcji.

Tablica 1

,W'	I egz.	II wprost	III afirm.	VII wartość.	X aserc. ekspl.	XI denot. ekspl.	IV alter.	V wybór	VI impl.
1.	+	+	+	1 V 0	—	—	—	0	—
2.	+	+	—	1 V 0	—	—	—	0	—
29.	+	+	+	1 < 0	—	—	—	0	—
31.	+	+	+	1 < 0	—	—	—	0	—
33.	+	+	+	1 < 0	(+)	—	—	0	—
35.	+	+	+	1 < 0	+	—	—	0	—
37.	+	+	+	1 V 0	+	+	—	0	—
39.	±	+	±	—	—	—	+	+	—
41.	±	+	±	—	—	—	+	—	—
43.	—	—	+ +	0	—	—	—	0	+
3.	—	+	+	0	0	0	—	0	—
7.	—	+	+	0	0	0	—	0	—
25.	—	+	+ +	0	0	0	—	0	—
27.	—	+	+ +	0	0	0	—	0	—

Tab. 1. ukazuje przede wszystkim zróżnicowanie konstrukcji co do egzystencji denotatu (I) i uzależnioną od tego możliwość wartościowania (VII). Zamiast znaku „+” podane są podtypy wartościowania, które wzajemnie się wykluczają. Nieegzystencja wyklucza wartościowanie („0”), również uniemożliwia je alternacja (IV). Podwójny znak „+” w rubryce III odnosi się do dwu KP, natomiast 25. i 27. wskazuje na afirmację „VM’ i „KP’”. W 33. jest zawarta asercja NK co do prawdziwości KP, lecz oparta jest na operacjach myślowych NK, a nie na bezpośrednim stwierdzeniu egzystencji „KP’”. Wymagałoby to wprowadzenia nowej cechy dystynktywnej.

W rubryce „AI—PI” znak „(+)” oznacza implicytnie wyrażonego AI—PI (przy pomocy intonacji imperatywnej), „+” wyrażonego eksplicytnie przy czasownikach „nakazu”, a „—” oznacza brak AI—PI. Wszystkie wymienione tu symbole literowe odnoszą się do denotatów. Na pierwszym miejscu w rubryce VIII wymieniony jest „denotat” zainteresowany realizacją akcji, a w rubryce IX potencjalny realizator. Znaki równości i nierówności wskazują na dalsze podobieństwa i różnice między poszczególnymi konstrukcjami. Konstrukcje 3.—12. i 19.—22. to konstrukcje imperatywne. Wbrew niektórym twierdzeniom

Tablica 2

,W'	AI PI	NM	XII nak.	XIII wewn. potrz.	XIV zam.	XV deb.	XVI pos.	VIII zainteresowany realiz. akcji	IX potencjalny realizator
3.	(+)	0	+	0	0	0	0	(AI = NK) ≠ NKP	PI = NKP = AK
5.	(+)	0	+	0	0	0	0	AI ≠ NK ≠ NKP	(PI = NKP) ≠ AK
7.	+	0	+	0	0	0	0	AI ≠ NK ≠ NKP	PI = NKP = AK
9.	+	0	+	0	0	0	0	(AI = NK) ≠ NKP	PI = NKP = AK
11.	(+)	+	+	+	0	0	0	(AI = NM) ≠ NK ≠ ≠ NKP	PI = NKP = AK
13.	—	+	—	+	0	0	0	NM ≠ NK ≠ NKP	NKP ≠ NM ≠ NK
15.	—	+	—	+	0	0	0	(NM = NKP) ≠ NK	(NM = NKP) ≠ AK
17.	—	+	—	0	+	0	0	(NM = NKP) ≠ NK	(NM = NKP) ≠ AK
19.	(+)	+	+	0	0	+	0	(AI = NK) ≠ (NM = = NKP)	PI = NM = NKP = = AK
21.	(+)	+	+	0	0	0	+	(AI = NK) ≠ (NM = = NKP)	(PI = NM = NKP) ≠ ≠ AK
23.	—	—	—	+	0	0	0	NK	NKP ≠ AK

semantyczną peryfrazą imperatywu (3.—6.) nie są odpowiednio przekształcone konstrukcje typu 11., 12. lub 13., 14., lecz konstrukcje typu 7.—10. z czasownikami „nakazu”, np. „*pisz!*” = „*każę ci pisać (rozkazuję ci pisać)*”. Różnice stopnia nakazu w formach imperatywu są oddawane intonacyjnie — w konstrukcjach z czasownikami nakazu leksykalnie i/lub intonacyjnie. Czasownik chcieć w 13. jest traktowany jako niemodalny, a w 15. jako modalny mimo braku jakichkolwiek różnic semantycznych. Różnice dotyczą tylko tożsamości NM i NKP. Natomiast między konstrukcjami 15. i 17. stawia się semantyczny znak równości, mimo, że „zamiar” i „wewnętrzna potrzeba” to dwa odrębne znaczenia. Wszystkie „W” mają znak implikacji „+”. W „W” 43.—46. istnieje wyraźna zależność znaków „+” oraz „—” w rubrykach I, II i III. Minus „egz.” i minus „wprost.” dają plus „egz.” z odwrotnym znakiem afirmacji: 43. ≈ 46., a 44. ≈ 45. Różnice zaznaczone są w rubryce VIII.

Tablica 3

W	I egz.	II wprost	III afirm. KP ¹ KP ²	IV alter.	V wybór	VII wartościowanie			VIII zainte- resow. real. KP ²	XVII konkr. akcji
						KP ¹	KP ²	funkt.		
43.	—	—	++	—	0	0	0	0	+	+
44.	—	—	--	—	0	0	0	0	+	+
45.	+	+	++	—	0	+	+	+	0	+
46.	+	+	--	—	0	+	+	+	0	+
47.	±	+	++	+	+	--	—	+	0	—
48.	±	+	--	+	+	—	—	+	0	—
49.	±	+	++	+	+	---	--	+	0	+
50.	±	+	--	+	+	---	--	+	0	+

,W' 47.—50. zakładają alternację ,KP¹: ,*istnieje KP¹ lub nie KP¹*' (następnie zostaje dokonany hipotetyczny wybór alternanta przez NK i następuje wypowiedź: ,*jeśli KP¹, to KP²*'). Przy wyborze alternanta zanegowanego występuje odwrotna sytuacja: ,*jeśli nie KP¹, to nie KP²*'. Analiza dotyczy wymienionych przykładów, ale zanegowane ,KP¹' może implikować również afirmowane ,KP²' i na odwrót. Alternacja leżąca u podstaw wypowiedzi uniemożliwia wartościowanie ,KP¹' i automatycznie implikowane KP². Natomiast nie wyklucza wartościowania relacji. W ,W' 45. i 46. ,KP¹' jest ustalone przez NK (wybrane ze wszystkich możliwych alternantów).

Różnica między 47., 48. a 49., 50. zaznaczona jest w rubryce XVII.

Niekiedy tylko w odniesieniu do wypowiedzi typu 47., 48. twierdzi się, że nic się w nich nie mówi o egzystencji denotatu. To samo można twierdzić o wszelkich wypowiedziach, w których predykat jest użyty habitualnie (np. *Jan pali papierosy*). Twierdzenia takie odnoszą się jednak nie do całej treści wypowiedzi, lecz do wyabstrahowanego z tej treści jednorazowego konkretnego (aktualnego) aktu w odniesieniu do momentu mówienia.

Zarówno w 47., 48. jak i 49., 50. nic się nie mówi o egzystencji zdarzeń (w pierwszym wypadku habitualnych, w drugim wypadku konkretnych), dlatego że u podstaw tego typu wypowiedzi leży alternacja KP¹. Można natomiast mówić o prawdziwości lub fałszywości relacji, jaka zachodzi na poziomie treści między ,KP¹' i ,KP²'.

9. Zwięzłość referatu i związane z tym uproszczenia jak i brak szczegółowego opracowania niektórych zagadnień nie pozwoliły autorowi na w pełni adekwatne przedstawienie niektórych cech dystynktywnych modalności. Jednak zdaniem autora referat daje podstawę do rewizji szeregu poglądów na temat modalności i wciągnięcie w sferę badań większą ilość klas wypowiedzi w porównaniu z aktualnym stanem badań na ten temat.

* * *

Objaśnienie skrótów: *AI* — agens imperatywny, *AK* — adresat komunikatu, *K* — komunikat, *KP* — komunikat podstawowy, *M* — modalność (nieimperatywna), *Mi* — modalność imperatywna, *NK* — nadawca komunikatu, *NKP* — nosiciel KP (denotat subiektywny KP), *NM* — nosiciel modalności, *PI* — pacjens imperatywny, *VM* — werbum modalne, *W* — wypowiedź.

